

SZLAK PLENEROWYCH RZEŹB I INSTALACJI *nowohuckich*

OSIEDLE
TYSIĄCLECIA

MISTRZEJOWICE

OSIEDLE
ZŁOTEGO WIEKU

PLANTY
MISTRZEJOWICKIE

OSIEDLE
BOHATERÓW
WRZEŚNIA

PIASTA KOŁODZIEJA

OSIEDLE
PIASTÓW

SZPITAL
IM. L. RYDYGIERA

OSIEDLE
WYSOKIE

W. BRONIEWSKIEGO

RONDO
CZYŻYŃSKIE

BIENCZYCKA

OSIEDLE
SPÓDZIELCZE

PARK
WIŚNIOWY
SAD

OSIEDLE
PRZY ARCE

RONDO
KOCMYRZOWSKIE

BIENCZYCE

OSIEDLE
ZGODY

OSIEDLE
GÓRALI

NOWA
HUTA

OSIEDLE
SŁONECZNE

PARK
SZWEDZKI

OSIEDLE
NA SKARPIE

OSIEDLE
SZKOLNE

OSIEDLE
WILLOWE

OSIEDLE
STALOWE

ZALEW
NOWOHUCKI

OSIEDLE
WANDY

OSIEDLE
STALOWE

SZPITAL
IM. S. ŻEROMSKIEGO

OSIEDLE
MŁODOŚCI

RZEŻBY NA DZIEDZINCU
WEWNĘTRZNYM SZPITALA
IM. S. ŻEROMSKIEGO

RZEŻBY W PRZESTRZENI NOWEJ HUTY

Budowa Nowej Huty była jednym z głównych założeń Planu Sześcioletniego. Zaplanowana od podstaw, jako nowe i samodzielne miasto, miała wzmocnić przemysł i być przeciwwagą dla konserwatywnego Krakowa oraz dać możliwość awansu społecznego ludności wiejskiej, która swoją przyszłość wiązała z pracą w zakładach przemysłowych. Funkcjonalna i wygodna architektura oraz urbanistyka miały zrekompenzować krzywdy, jakich do tej pory doznali robotnicy i chłopci. Władze, poprzez instytucje kultury i szereg inicjatyw, dbały także o zagospodarowanie czasu wolnego mieszkańców dzielnicy. Niepodważalne zasługi w propagowaniu sztuki oraz tworzeniu środowiska artystycznego w Nowej Hucie miała Spółdzielnia Mieszkaniowa „Hutnik”, która współpracowała z Zarządem Okręgu ZPAP oraz Stowarzyszeniem Twórczym „Nowa Huta” (powstało ono z inicjatywy Janusza Trzebiatowskiego w 1969 roku). Efektem tej działalności były m.in.: pracownie i stypendia dla artystów, wystawy, katalogi oraz rzeźby, które miały zdobić osiedla i upowszechniać sztukę współczesną. Prawdopodobnie większość omawianych tutaj realizacji powstała w ramach tej inicjatywy. Wyjątek stanowią *Delfin*, *Muchomorzy* oraz najprawdopodobniej *Putto*.

Wiedząc o rzeźbach, których dzisiaj już nie zobaczymy w Nowej Hucie, możemy czerpać ze zdjęć archiwalnych. W ten sposób dowiadujemy się o pracach prezentowanych w Parku Ratuszowym – *Narcyzi*, *Człowieku z ptakiem* i *Totemie* oraz o przedstawieniu matki z dwojką dzieci i habędziu w Parku Wiśniowy Sad. W sąsiedztwie znajdowała się także betonowa, ozdobiona mozaiką, praca w kształcie osiołka oraz żyrafa – przykład rzeźby w metalu. Autorką części z instalacji na os. Kolorowym była prawdopodobnie Waleria Bukowiecka.

Szlak plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich obejmuje realizacje znajdujące się na terenie, który administracyjnie należy do pięciu tzw. nowohuckich dzielnic Krakowa. Uwzględnione zostały tu rzeźby i instalacje, niezwiązane z upamiętnieniem konkretnych osób czy wydarzeń, które zachowały się do naszych czasów. Informacje o nich zostały zaczerpnięte m.in. z publikacji poświęconych Nowej Hucie, działalności S. M. „Hutnik”, monografii artystów oraz artykułów zamieszczonych w prasie. Bardzo inspirujące okazały się także rozmowy z niektórymi autorami, artystami oraz osobami związanymi z nowohuckim środowiskiem twórczym. Niestety, nie przetrwała pamięć o autorach, oryginalnych tytułach, czy datach powstania wszystkich prac. Dlatego też w nawiasach kwadratowych zostały podane tytuły nadane przez mieszkańców.

MARIAN KRUCZEK, ZDOBYTA PRZESTRZEŃ
1973 r., metal

Lokalizacja: os. Tysiąclecia, okolice bloku nr 53.

Rzeźba powstała z poprzemysłowych odpadów – rur, łaciuchów, części maszyn. Jej autor – Marian Kruczek (1927-1983) ukończył ASP w Krakowie. W 1956 roku przeniósł się do Nowej Huty, gdzie m.in. współtworzył Teatrzyk Lalek „Widzimisie” oraz był inicjatorem Galerii „Pod Chmurką”, która powstała przed blokiem na osiedlu Centrum D. Mimo swojego malarskiego wykształcenia, w historii sztuki zapisał się przede wszystkim jako autor rzeźb i reliefów.

MARIAN KRUCZEK, CHODAKI, 1965 r., beton, metal
MAŁA KOCHANICA, 1969 r., beton, metal

Lokalizacja: Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida, os. Górali 5.

Warto zwrócić uwagę również na inne rzeźby Mariana Kruczka w Nowej Hucie, choć eksponowane są we wnętrzu Ośrodka Kultury im. C. K. Norwida, a nie w plenerze. Wykonane zostały m.in. z przedmiotów i odpadów znalezionych na złomowiskach. Były to ulubione materiały rzeźbiarskie artysty, które wykorzystywał do tworzenia surrealistycznych kompozycji. W jego realizacjach widoczne są odwołania do figury ludzkiej oraz przedstawień zwierząt.

ANTONI HAJDECKI, SPIRALA KOSMICZNA
1974 r., metal

Lokalizacja: os. Tysiąclecia, okolice bloku nr 29.

Antoni Hajdecki (1927-1991) ukończył ASP w Krakowie. Przede wszystkim jest znany jako autor *Pomnika Cynu Zbrojnego Proletariatu Krakowa* (1986) znajdującego się przy Alei Ignacego Daszyńskiego, pomnika Iwana Koniewa (powstał w 1987, został usunięty w 1991) oraz abstrakcyjnych rzeźb w przestrzeni publicznej (np. w Rzeszowie i Tychach). *Spirala kosmiczna* łączy się z popularnym w tym czasie tematem podboju kosmosu, który także inspirował innych twórców (np. w Tychach znajdują się: *Kosmonada* i *Kosmolat II* Stefana Borzęckiego, *Doznania kosmiczne* Jerzego Nowakowskiego).

WIEŚLAW BIELAK, KSZTAŁT PRZESTRZENI
1974 r., wapień pińczowski

Lokalizacja: os. Bohaterów Września, ul. Kleeberga, okolice bloku nr 5.

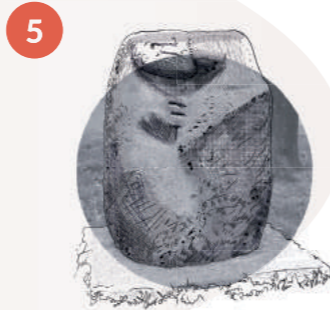
Rzeźba jest kompozycją abstrakcyjną, o syntetycznej formie. Jej autor – Wiesław Bielak (ur. 1943) ukończył ASP w Krakowie, był członkiem Stowarzyszenia Twórczego „Nowa Huta”, a w latach 70. użytkował pracownię znajdującą się przy Alei Róż. Już we wczesnej fazie jego twórczości widać fascynację naturą oraz formami organicznymi. Powstałe prace w harmonijny sposób korespondowały z pejzażem, w którym były pokazywane.

WIEŚLAW BIELAK, MACIERZYŃSTWO
1974 r., wapień pińczowski

Lokalizacja: os. Piastów, okolice bloku nr 3.

Temat macierzyństwa pojawia się także w innej pracy autora (*Mały mił*), która jednak w przeciwieństwie do realizacji nowohuckiej, jest kompozycją abstrakcyjną. Ze względu na duży stopień destrukcji *Macierzyństwo* zostało poddane gruntownej konserwacji w 2017 roku. Objęła ona uzupełnienie ubytków, co w znaczący sposób „zbudowało” ją na nowo.

AUTOR NIEZNANY, [NIEDŹWIADKI]

lata 70. XX w., kamień

Lokalizacja: os. Wysokie, okolice bloku nr 13.

Rzeźba o zoomorficznym kształcie, najprawdopodobniej przedstawia dwa zwrócone do siebie niedźwiadki lub pingwiny. Charakteryzuje się zwartą i sumaryczną formą. Powierzchnia rzeźby ma chropowatą fakturę, która imituje upierzenie.

WINCENTY KUĆMA, DOJRZEWANIE II

1975 r., sztuczny kamień

Lokalizacja: os. Przy Arce, okolice bloku nr 5.

Potoczny tytuł pracy to *Groszek*. Jest ona częścią większego cyklu: *Dojrzewanie I* (1974) można oglądać w Parku Krakowskim, natomiast *Dojrzewanie III* (1975) znajduje się w ogrodzie obok pracowni artysty. Wincenty Kućma (ur. 1934) ukończył ASP w Krakowie, jest autorem m.in. pomnika *Powstania Warszawskiego* w Warszawie (1989). Od 1990 skupia się przede wszystkim na tematyce sakralnej, tworząc ołtarze, drogi krzyżowe, witraże.

AUTOR NIEZNANY, [GITARA]

lata 70. XX w., sztuczny kamień, metal

Lokalizacja: Planty Bieńczyckie, os. Przy Arce, okolice bloku nr 9.

Potoczny tytuł pracy nawiązuje do jej kształtu. Rozbicie formy rzeźby i jej silna geometryzacja mogą wskazywać na inspirację kubizmem. Zainicjowany we Francji ok. 1906 roku rozszerzył myślenie o formie oraz przestrzeni w rzeźbie. Artyści tworzący ten kierunek zerwali z osiągnięciami sztuki dawnej, m.in. z zasadami perspektywy i mimetycznym odwzorowywaniem rzeczywistości.

AUTOR NIEZNANY, [ŚLIMAK] lub [MUSZLA]

lata 60. XX w., beton, mozaika

Lokalizacja: Park Wiśniowy Sad, obok placu zabaw.

Rzeźba jest przykładem abstrakcji organicznej. Po socrealizmie (1949-1956) przedstawienia abstrakcyjne, zwłaszcza oparte na biologiczności, stały się popularne w sztuce polskiej. Technika mozaiki, jaka została zastosowana do dekoracji rzeźby, była bardzo powszechna w czasach PRL-u. Najbardziej znanym zakładem produkującym ceramikę była wówczas Spółdzielnia Wyrobów Ceramicznych „Kamionka”, działająca od 1947 roku w Łysej Górze koło Tarnowa.

MAGDALENA JAROSZYŃSKA, SYRENKA

1963-1965 r., sztuczny kamień

Lokalizacja: Park Wiśniowy Sad, niedaleko

ul. Boruty-Spiechowicza.

Postać syrenki – będącej także herbem i symbolem Warszawy – nawiązuje do faktu, iż Wiśniowy Sad powstał ze Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy. *Syrenka* to jedna z nielicznych znanych prac Magdaleny Jaroszyńskiej (1925-2009) – rzeźbiarki, aktorki i współzałożycielki Piwnicy pod Baranami. Jej inna praca to pomnik Józefa Lompy (1965) w Opolu, zrealizowana według projektu Joanny Domaszewskiej. Obie rzeźby charakteryzuje ten sam, bardzo oszczędny, sposób opracowywania bryły.

RYSZARD WÓJCIK, EDWARD RYBICKI, DELFIN

1969/1970 r., beton, szkło, metal

Lokalizacja: os. Górali, okolice bloków nr 23 i 24.

Pierwotnie *Delfin* był fontanną. Inicjatorami jej budowy byli mieszkańcy osiedla – Edward Rybicki i Ryszard Wójcik. Pomysł zrodził się w 1967 roku, a w jego realizacji pomogli mieszkańcy okolicznych bloków. Dzięki obecności fontanny zmieniło się oblicze skweru – postawiono ławki, stoliki do gry oraz kosze. Koniec jej funkcjonowania łączy się z zabudową przejścia między blokami 23 i 24 oraz zaniechaniem planów budowy obiegu zamkniętego. Około 15 lat temu misa fontanny została zasypana ziemią i obsadzona roślinami.

MAURZY GOMULICKI, MUCHOMORY, 2014 r., metal

MUCHOMORY II, 2016 r., metal, drewno

Lokalizacja: skwer przed budynkiem Nowohuckiego Centrum Kultury, al. Jana Pawła II 232.

Muchomorzy powstały w ramach projektu Stowarzyszenia im. Ludwiga van Beethovena. Ich uzupełnieniem są *Muchomorzy II* – trzy rzeźby-siedziska. Maurycy Gomulicki (ur. 1969) to fotograf, grafik, autor wideo, animacji. W swojej twórczości z łatwością łączy tzw. sztukę wysoką z niską. Jego realizacje w przestrzeni miejskiej za każdym razem zaskakują kolorem, formą i tematem, wytrącając widza z utartych skojarzeń. Są pochwałą życia i vitalności.

AUTOR NIEZNANY, [PUTTO] lub [AMOR]

lata 60./70. XX w., sztuczny kamień

Lokalizacja: os. Zgody, skwer za blokiem nr 7.

Najprawdopodobniej powstanie rzeźby jest prywatną inicjatywą artysty-amatora, wynikającą z potrzeby „udekorowania” otoczenia. Termin „putto” oznacza motyw dekoracyjny występujący w sztuce nowożytnej, przedstawiający małego, czasem uskrzydłonego, nagiłego chłopca. Taki sposób obrazowania nawiązywał do Amora (boga miłości) ukazywanego jako piękny młodzieniec lub chłopiec ze skrzydłami, kukiem i kołczanem pełnym strzał.

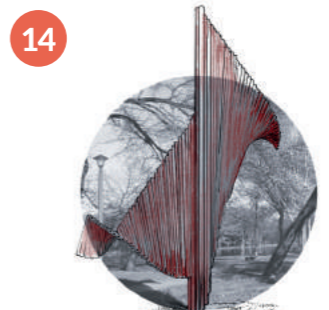

WIEŚLAW BIELAK, AKWARIUM

1975 r., wapień pińczowski

Lokalizacja: Park Ratuszowy

Rzeźba ukazuje przeskalowaną scenę z akwarium – dwie płynące w różnych kierunkach ryby. Sposób opracowania kamienia jest bardzo miękki i dopasowany do przedstawień ze świata natury. Wybór materiału także został dostosowany do tematu. Wapień pińczowski jest bowiem jedną z odmian wapieni litotaminiowych, pochodzenia glonowego, w których strukturze można dostrzec sprasowane warstwy morskie.

STANISŁAW MAŁEK, WZLOT

1977 r., metal

Lokalizacja: skwer przy skrzyżowaniu ul. Bulwarowej z al. Solidarności, w pobliżu Zalewu Nowohuckiego.

W 1977 roku Stanisław Małek (absolwent ASP w Krakowie) otrzymał pracownię na os. Jagiellońskim. W dowód wdzięczności postanowił wykonać rzeźbę. Ze względu na jej wymiary i technikę (spawanie) konieczna była pomoc pracowników wydziału Walcowni Drobniej i Drotu. Prace trwały ponad miesiąc. Ze względu na zaangażowanie huty ukazały się liczne artykuły, w których podkreślano pionierską współpracę między artystą a zakładem przemysłowym. Wartość czynu społecznego wyceniono na 195 tysięcy złotych.

LUCJAN ORZECH, PTAKI

1978 r., metal

Lokalizacja: os. Willowe, okolice bloku nr 12.

Rzeźba została wykonana z metalu. Jej wymiary to około 254 × 160 × 184 cm. Składa się z postumentu w kształcie wygiętego ostrosłupa oraz z osadzonych na nim trójkątów, które, ułożone pod różnymi kątami, przypominają drzewko. Na powierzchni widać pozostałości po niebieskiej, zielonej i żółtej farbie (pierwotnie rzeźba była pokryta jedynie farbą antykorozyjną). Praca jest bardzo zniszczona i wymaga konserwacji. Mieszkańcy okolicznych osiedli nazywają tę kompozycję *Choinką* lub *Żaglami*. Historia powstania *Ptaków* jest ściśle powiązana z historią powstania rzeźby Małeka z os. Wandy..

LUCJAN ORZECH, MAŁE ORGANY

1978 r., metal

Lokalizacja: os. Wandy, okolice bloku nr 24.

Jest to abstrakcja geometryczna o wymiarach około 300×110×70 cm. Do jej realizacji użyto metalowych elementów pokrytych wtórnie zieloną farbą. Praca składa się z dwóch pionowych profili w kształcie litery H, między które wbijają się wierzchołki 12 płasko ułożonych trójkątów. Kolejne cztery zostały przyspawane do jednego z profili. Na powierzchni widoczne są ślady korozji.

Wśród mieszkańców rzeźba znana jest pod tytułem *Choinka* lub *Organami*. Praca powstała jako rekompensata dla administracji osiedla za użytkowanie przez Lucjana Orzecha poddasza. Początkowo miał to być pomnik mitycznej Wandy. Materiał, z którego wykonano rzeźbę, został pozyskany z kombinatu. W spawaniu poszczególnych elementów artystyce pomagał pracownik Huty im. Lenina.

AUTOR NIEZNANY, [DZIEWCZYŃKA], [PRZEDSZKOLAK] lub [ANIA]

lata 60./70. XX w., sztuczny kamień

Lokalizacja: os. Na Skarpie 46, przed budynkiem

Samorządowego Przedszkola nr 46.

Rzeźba przedstawia dziewczynkę ubraną w sukienkę lub szkolny fartuszek. Bryła ciała (np. dłonie) oraz ubiór są opracowane schematycznie. Natomiast twarz dziewczynki, mimo sumarycznego przedstawienia, została ukazana w bardziej realistyczny sposób. Z pracą łączy się lokalna anegdota głosząca, że jest to dziecko, które nie zostało odebrane przez rodziców z przedszkola.

AUTOR NIEZNANY, RZEŻBY NA DZIEDZINCU WEWNĘTRZNYM SZPITALA IM. S. ŻEROMSKIEGO

lata 60./70. XX w.

Lokalizacja: wewnętrzny dziedziniec Szpitala Specjalistycznego im. S. Żeromskiego.

Grupę tworzą cztery rzeźby, których autorami są najprawdopodobniej różni artyści. Pierwsza praca została wykonana w kamieniu i jest schematycznym przedstawieniem ciała ludzkiego ukazanego od pasa do kolan. Uwagę przykuwa specyficzne wgłębienie w okolicach brzucha. Druga realizacja to kobiecy akt. Nie jest to realistyczne przedstawienie. Jednak miękkie i organiczne kompozycje jednoznacznie kojarzą się z ciałem. Trzecia rzeźba ukazuje łuczniczkę. Podobnie jak w poprzednich dwóch, również w tej pracy widoczna jest syntetyczność formy, która jednak nie wpływa na rozpoznanie tematu przedstawienia. Organiczność i syntetyczność kompozycji przywodzi na myśl osiągnięcia Henry'ego Moore'a. Dodatkowo pewne podobieństwa widoczne w akcie oraz przedstawieniu łuczniczki mogą sugerować, że mamy do czynienia z jednym autorem. Zupełnie inny charakter ma czwarta rzeźba. Wykonana z gliny pokrytej szkliwem ceramicznym jest kompozycją abstrakcyjną.

Kraków 2018